

ДО ПИТАННЯ ПРО ДІАЛЕКТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІЧНОГО І МОРАЛЬНОГО В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Загострення економічної ситуації в Україні, висування економічних проблем на перший план майже в кожній родині привело до того, що і в суспільстві в цілому, і в студентському середовищі стало широко використовуватися прагматично-економічне мислення для пояснення процесів в традиційно неекономічних аспектах життя. Це зумовлює значну додаткову відповідальність тих, хто викладає економічні дисципліни. Адже суб'єктом економічних відносин є людина, яка не визначається тільки як «homo economicus». Існує мораль суспільства, національна культура, традиції тощо — все це не можна не враховувати при аналізі національної економіки. Не випадково світова економічна думка вважає нормальною в умовах ринку поведінку фірми, яка не прагне максимізувати прибуток чи мінімізувати збитки, а спрямовує свою діяльність на досягнення певної благодійної мети, керується суто моральними чи духовними цінностями тощо.

Існує навіть так звана «моральна економіка». Представники цього напрямку велику увагу приділяють саме тому, яке значення мали та мають сьогодні в житті суспільства традиційні («нераціональні») мотиви людської економічної діяльності; пов'язані з уявами про справедливість, взаємодо-

помогу, з етикою колективного виживання.

Та все ж очевидно, що мораль, етика, релігія суспільства та жорстока економічна раціональність протистоять одна одній.

Кожна людина особисто шукає свій власний компроміс між цими протилежними полюсами. На рівні суспільства таким компромісом виступає господарське право. Як підкреслював ще Адам Сміт, економіка сама по собі не може дати соціальної справедливості; її повинна дати держава. Саме через систему господарського законодавства держава і намагається вирішити цю проблему. На це слід звертати особливу увагу студентської молоді, бо серед її значної частини панує негативне, або байдуже відношення до законотворчої діяльності нашого парламенту.

Пошук компромісу між названими протилежностями має на меті досягнення стану гармонії. Для економічного життя це означає гармонізацію індивідуальних та суспільних інтересів. Але це можливо лише тоді, коли ми маємо не голу абстрактну економічну теорію, а її органічний синтез з аспектами національної самосвідомості, національної моралі, культури тощо. Адже не буває «економічної теорії взагалі»; це — абстракція, як і «виробництво взагалі». Кожна економічна теорія — конкретна для даної країни, і вже на основі цієї конкретної теорії базується програма подальшого національного економічного розвитку. Чи не тому ми ще досі не маємо теоретично обгрунтованої концепції виходу України з економічної кризи, що спираємося на абстрактну «економічну теорію взагалі?».

Це не значить, що не існує загальних економічних закономірностей розвитку. Вони, без сумніву, є. Але кожна країна має свою специфіку історичного, соціального, економічного, релігійного, етичного, культурного розвитку. Саме ця специфіка наповнює реальним змістом загальні економічні положення. Певно, є поєднання економіки і національної моралі треба виводити власну економічну теорію розвитку України.

Ситуація загострюється тим, що зараз іде протиставлення: моральна ціна економічних реформ в Україні вища за можливу. Це з одного боку — низький життєвий рівень найбільш вразливих верств населення, в першу чергу пенсіонерів, падіння престижу чесної праці тощо; з іншого — вузька мета максимізації прибутку у вітчизняних бізнесменів, причому будь-якою ціною, часто за рахунок забруднення навколишнього середовища тощо. За таких умов економічне і

моральне в суспільному житті здаються прямо протилежними категоріями, що виключають і заперечують одна одну. Та відхід від поверхневого аналізу приводить до необхідності пошуку основ діалектичного синтезу цих протилежностей. Саме в цьому напрямку можливі як створення національної економічної теорії, так і вирішення багатьох гострих соціальних проблем періоду становлення ринкових відносин в Україні.